

Uničenje brkinskih vasi leta 1944 ^{4. del}

Ivo Žajdela

Leta 1942 so Italijani v Brkinih zaradi »akcij« Maslovih partizanov ubili čez 30 ljudi, požgali 106 hiš in 102 gospodarski poslopji ter odpeljali v internacijo 462 ljudi. Leta 1944 so »igro« ponovili, tokrat hujše z Nemci.

V prejšnji številki smo pisali o »akcijah« partizanov leta 1942 v Brkinih, ki jih je vodil Karlo Maslo - Drago, po vojni razglašen za »narodnega heroja«. Okupatorski Italijani so ga po nekaj teh »akcijah« imeli dovolj in so se silovito znesli nad nedolžnim brkinskim prebivalstvom. Streljali so t. i. talce oziroma žrtve povračilnih ukrepov, požgali so hiše in celo

cele vasi, množico ljudi so odpeljali v internacijo. Dan, ko so pod vasjo Kilovče 4. junija 1942 ustrelili 28 »talcev«, je po vojni občina Ilirska Bistrica razglasila za svoj občinski praznik. Čeprav so bili že zdavnaj opozorjeni, da ni mogoče praznovati nečesa, kar je tragično in celo zločinsko (tako s partizanske kot italijanske strani), saj imamo za to spominske dneve, občinski politiki še vedno vztrajajo pri

absurdnem početju (praznujejo zločin), si zatiskajo oči pred resnico in varujejo soodgovorne pri zločinih, to je partizane.

Praznovanje zločina Pogledjmo, kako je videti praznovanje občinskega praznika v občini Ilirska Bistrica. Opisali so ga v občinskem glasilu *Bistriški odmevi* julija 2012:

»Množični obiskovalci so se 3.

junija zbrali na Hribu svobode v Ilirski Bistrici, na slovesni obeležitvi 70. obletnice požiga prvih primorskih vasi. Spomnili smo se na žrtve naših prednikov, ki so se na območju reške doline in Brkinov spopadle z italijansko okupatorsko vojsko in se pogumno postavile za svobodo, sovražniki pa so še istega dne v znak maščevanja požgali sedem vasi: obe Bitnji, Kilovče, Ratečevo

Spomenik pri Kilovčah za »talce«, ubite 4. 6. 1942. Še danes v Brkinih mnogi za zločin krivijo le Italijane. »Narodnemu heroju« Karlu Maslu, »pobudniku« in sokrivcu za ta in mnoge druge zločine v Brkinih, je leta 2010 v Kopru župan Popovič postavil spomenik.

Ob spominu na tragične dogodke, ki so se zgodili 4. junija 1942, pa nam je spregovoril tudi slavnostni gost Ciril Zlobec: 'To, kar se je dogajalo v teh krajih pred 70 leti, je bil dogodek slovenske zgodovine, ki ga ne more nihče izbrisati in ne zmanjšati njegovega pomena.'

Zbrane pa sta nagovorila tudi župan Emil Rojc in predsednik Območnega združenja borcev za vrednote NOB Ilirska Bistrica Lado Čeligoj.

V kulturnem programu so sodelovali dijaki gimnazije Il. Bistrica, MPZ Dragotin Kette pod vodstvom Mirka Slosarja in Pihalni orkester, ki ga je vodil Josip Grgasovič.

Delegacija Občine Ilirska Bistrica, ki jo sestavljajo predstavniki občinske uprave, občinskega sveta in bistriške zveze borcev za vrednote NOB, je tudi letos položila venec pred spomenik padlim borcem pod Kilovčami v spomin na 'strašen dan, ko ste odšli od nas v temo po luč za novi čas', kot nemo sporoča napis na spomeniku.«

Ni jim mar Takšni so ti ljudje: razni župani, Zlobci in predsedniki borcev. Nič jim ni mar ne za resnico ne za ljudi. Samo da se

še naprej slavijo pridobitve revolucije. Te pa so borčevske pokojnine in mnogi drugi privilegiji, ki jih predstavniki največjega zločinskega projekta v slovenski zgodovini še naprej uživajo. Kljub Evropi in kljub letu 2014.

Spomenik »talcem« pod Kilovčami so postavili 4. junija 1967 (slika v zborniku *Občina Ilirska Bistrica*, 2011, str. 175 in na str. 155)

Uničenja brkinskih vasi leta 1944

Zaradi ropanj, umorov in nespametnih izzivanj nemške vojske leta 1944 s strani brkinskih partizanov, tokrat organiziranih predvsem v Istrskem odredu, manjšo uničevalno skupino pod imenom peti bataljon VDV pa je vodil Albert Gruđen - Blisk, so se Nemci prav tako kruto znašali nad civilnim prebivalstvom. Ponovali se je gorje iz leta 1942.

V sedemnajstih vaseh so Nemci požgali večino hiš. Te vasi so: Fabci, Gabrk, Huje, Kuteževo, Podbeže, Podgraje, Pregarje, Prelože, Sušak, Tominje in Zajelšje.

Do 15 hiš je bilo uničenih v Starodu in Koritnicah (ob letalskem bombardiranju 23. februarja 1944).

Do pet hiš je bilo požganih v vaseh Jelšane, Mala Bukovica, Novokračine, Ostrožno Brdo, Rjavče, Soze in Zabiče.

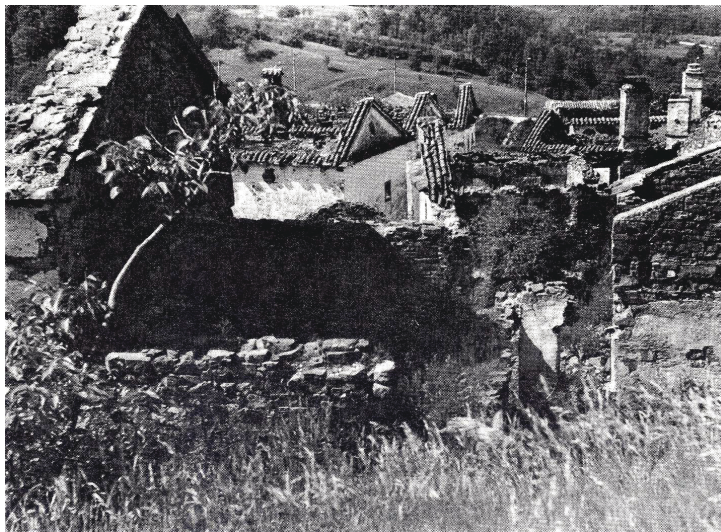
Glavno uničevanje in gorje pa se je začelo 4. aprila 1944, ko so Nemci prišli v Zabiče in v taborišča odpeljali 28 moških in 24 žensk.

7. aprila so v Kuteževem požgali 27 hiš in 45 gospodarskih poslopij. V internacijo so odpeljali 14 moških in 17 žensk.

Apokalipsa v Lipi 12. aprila so prišli v Prelože in jih skoraj do zadnje hiše požgali. Zakaj? V vasi je že šest tednov vedril in oblačil Istrski odred (Maks Zaidnik, *Istrski odred*, 1975, str. 254, 258–261), vendar samo do prihoda Nemcev. Ob prihodu Nemcev so jo partizani odkurili »na vrat na nos in pri tem imeli enega mrtvega«, kot je zapisal Črtomir Šinkovec v knjigi *Uporni svet pod Snežnikom* (Nova Gorica, 1966, str. 277). Po požigu vasi so Nemci odgnali vse vaščane, enega so ubili, odgnali so vso živino, vendar naj bi bil kolono pri Topolcu napadel bataljon VDV in Nemci naj bi bili tam utrpeli velik poraz z mnogo mrtvimi, pri čemer so za seboj pustili tudi ljudi in živino iz Prelož.

Zaradi tega in še nekaterih drugih porazov so Nemci najprej ponoreli na območju jugovzhodno od Ilirske Bistrice. Konec aprila so na hrvaški strani meje požgali štiri vasi, med njimi Lipo. Uničili so 92 hiš, 43 je bilo poškodovanih, zgorelo je 135 hlevov. Od 263 vaščanov v Lipi se je rešil je eden. Prizanesli niso nikomur, niti najmlajšim ne. Poleg tega so vse izropali, odgnali so 367 glav živine ter odpeljali 60 voz poljskih pridelkov in orodja. To je bil velezločin. Seveda, zgodil se je po standardnem scenariju: najprej partizanski napad ▶

Brdo, Podstenje, Mereče in Podstenjšek, ustrelili 33 talcev, več kot 450 prebivalcev pa izgnali v taborišča.

Mereče so bile požgane leta 1942.

Vaščani Ratečevega Brda v internaciji leta 1942

Požig vasi Prelože 12. aprila 1944

► na Nemce, potem pa njihov povračilni ukrep z uničevanjem nemočnih civilistov. Najprej so te civiliste vlekli za nos komunistični partizani, češ da jih osvobajajo izpod dolgoletnega fašizma, morali so jim dajati velike količine hrane in še zavetje, potem pa so za plačilo dobili

ogelj, uničenje, trpljenje in smrt.

Kresovi in požgani domovi Tistega 1. maja so partizani ljudem po vaseh uprizorili propagandne mitinge, nabite z vneseno demagogijo, in jih pripravili, da so kurili kresove. Kmalu pa je prišla kurit drugačne kresove druga stran.

Čez nekaj dni, od 4. do 6. maja, so Nemci uničevali na slovenski strani, v Zabičah, Sušaku, Kuteževem, Podgrajah in Fabcih. Od Zabič je ostalo celih le nekaj hiš. V Fabcih so požgali vse hiše (v zborniku *Občina Ilirska Bistrica* je formulacija: »požgani so bili še preostanki 6 hiš«). Sušak so

razdejali z ročnimi bombami, tako da se je 27 hiš in 23 gospodarskih poslopij spremenilo v ruševine in pepel. V Podgrajah so požgali vseh 86 hiš (v zborniku *Občina Ilirska Bistrica* so navedli številko 70). Prav tako so vse hiše (55) požgali v Kuteževem.

Požig Pregarij 18. maja Vrhnec je uničevanje doseglo v dneh od 18. do 21. maja 1944. V Brkine je 14. maja prišla istrska brigada Vladimir Gortan, in se zadrževala na območju Pregarij in Gabrka, kar je še povečalo nemške napade in posledično uničevanje vasi. Zanimivo pa je, da nekaj pred tem v Brkinih ni bilo Istrskega odreda, saj so ga 2. aprila iz štaba 7. korpusa na Dolenjskem, h kateremu je spadal, odpoklicali na območje Suhe krajine, da bi ga reorganizirali, predvsem pa, da bi zamenjali njegov najožji štab. Temu so celo »sodili« in Leona Klemenčiča, politkomisarja odreda, in Antona Požarja, komandanta odreda, obsodili na smrt in ubili. Draga Masla, prejšnjega komandanta, in Antona Pišota,

Odkritje spomenika »talcem« pri Kilovčah 4. junija 1967. Spomenika niso obdali le z lažjo o resnici, ampak so ga ovenčali s tudi s pionirčki.

Pogreb žrtev bombardiranja 16. oktobra 1944 v Ilirski Bistrici

namestnika politkomisarja, pa odstranili s položajev. Najhujše obtožbe so letele na Klemenčiča. Obtoževali so jih, da so ropali ljudi (denar in zlatnino), da so bili do ljudi grobi, da so uživaško živeli, da so zapirali ljudi, jih mučili in ubijali brez dokazov, med očitki pa je bilo celo posilstvo 16-letnega dekleta, ki ga je storil politkomisar Klemenčič.

Požig Pregarij 18. maja Ko se je Istrski odred 18. maja vrnil nazaj z Dolenske (na Prelože), se je znašel sredi nemške uničevalne ofenzive proti istrski Gortanovi brigadi. Tokrat so Nemci požgali sedem vasi: Pregarje, Gabrk, Zajelšje, Tominje, Prelože, Starod in Podbeže. Neposredni vzrok za te požige je bil napad brigade Vladimirja Gortana en dan prej, 17. maja, pri Starodu. Takrat so partizani – klasika – napadli nemško avtomobilsko kolono in jo »uničili« (Črtomir Sinkovec ni povedal, kaj je to pomenilo; str. 282). Partizani so se po napadu umaknili čez Brkine in proti Mašunu, prebivalstvo pa prepustili povračilnim pohodom Nemcev.

V Pregarje so Nemci prišli že ponoči 18. maja. Začeli so požigati dom za domom. Požgali so 102 hiši in ubili dve osebi.

Sinkovec je v svoji skrajno pristranski in vzneseni knjigi, bil je pač pesnik, ob tem zapisal

(str. 280): »Pregarje prej niso bile med najbolj zavednimi vasmi.« »Najbolj zaveden« je bil seveda ideološki, ne narodni pojem. »Najbolj zavedni« so bili tisti, ki so čim bolj slepo in poslušno podpirali vedno lačne in groženi polne partizane.

Zažiganje ljudi V Tominjah so požgali 34 hiš in 38 hlevov. Postrelili so 30 moških in tri ženske, pri tem pa nekatere celo žive pometali v ogenj. Šestnajst so jih zaprli v Tomovo lopo in vse skupaj zažgali. Drugo skupino 15 ljudi so zaprli v Štalinarjevo štalo, kjer so prav tako vsi zgoreli.

V Podbežah so požgali 29 hiš in v en hlev zaprli 24 mladih gospodarjev ter ga zažgali. Vsi so zgoreli.

V Gabrku so vse izropali in požgali: dvanajst hiš (od štirinajstih). Ubili so tri vaščane. Čez tri dni so se vrnili in uničili še tisto, česar ogenj prej ni uničil.

Zajelšani so, kdor je mogel, zbežali iz vasi, ko pa so se vrnili, so bili priča uničenju. Domovi so bili požgani, Nemci pa so v ogenj pometali vse starčke, ki so ostali doma. Bilo naj bi jih sedem, požganih je bilo petnajst hiš (od šestnajstih). Naslednji dan so se Nemci vrnili in vaščanom

ukazali, da so se morali pod smrtno kaznijo »odseliti«. Vrnili so se šele jeseni in začeli obnavljati požgano vas.

Nemci so vaščanov za tri mesece prepovedali prebivanje v požganih vaseh.

Podobno je bilo tudi v Starodu. Prelože so požgali že 12. aprila.

Tatre in Kozjane že drugič Ne-katere vasi, kot Tatre in Kozjane, so bile leta 1944 že drugič požgane, najprej s strani Italijanov leta 1942, zdaj, dve leti kasneje, pa še Nemcev. Dvakrat je zaradi partizanov gorelo tudi v Fabcih in na Pregarjah. Tudi Artviže so bile dvakrat požgane – kot vse druge vasi, tudi ta samo zaradi »delovanja« partizanov. Najprej so jih Nemci požgali 6. oktobra 1943, drugič pa še 21. julija 1944 (Istrski, 144).

Naši mediji že 23 let, odkar smo v demokraciji, molčijo o strahotnem uničenju, ki ga je med drugo svetovno vojno povzročila komunistična revolucija. Med neizmernim trpljenjem je bilo med drugim zaradi njene »politike« med vojno na slovenskih tleh požganih 217 naselij, zgorelo pa je 24.136 stavb (Ivan Križnar, *Kranjsko okrožje med NOB*, Ljubljana, 2007, str. 521).

Ne. Za naša javna občila to niso teme, s katerimi bi obremenjevali –ne »svojih bralcev«, ampak Slovence. Tako kot jih s Hudo jamo niso. Razen z nekaj formalističnimi članki.

Partizani umorili vsaj 52 ljudi

Samo na ozemlju današnje občine Ilirska Bistrica, ki obsega pretežni del Brkinov, je med drugo svetovno vojno in komunistično revolucijo bilo ubitih 823 oseb. Od tega 280 v partizanskih vrstah, 298 »civilistov na terenu«, 104 osebe v internaciji, devet je bilo obsojenih na smrt in ustreljenih, 25 pa je bilo civilnih žrtev zavezniških in nemških letalskih bomb. Kar 52 ljudi so umorili partizani (zbornik *Občina Ilirska Bistrica*, 2011, str. 150). Med njimi je bilo veliko gostilničarjev, trgovcev in drugih premožnejših ljudi, kar dokazuje, da so bili tudi v Brkinih partizani vpreženi v krvavo revolucijo. **D**

Razstava o požganih brkinskih vaseh. Avtorju podlistka je (v Pregarjah, kjer jo hranijo) kljub mnogim prošnjam niso hoteli pokazati.